

Literární putování

Libereckým krajem

duben
2021

Krajská
vědecká
knihovna
v Liberci

Do České Lípy za vězněným zakladatelem české sci-fi dešifrujícím Máchovy deníky a za australským dobrodruhem

Dubnové putování věnujeme několika významným jubilatům spojeným s Českou Lípou. Začneme nejdříve autorem českým, **Jakubem Arbesem**, který se narodil i zemřel na Smíchově (12. června 1840 – 8. dubna 1914), ale strávil v letech 1873 až 1874 třináct měsíců v českolipském žaláři. V něm pracoval na některých romanetech (např. **Sivooký démon** a **Zázračná madona**) a tamtéž také později umístil děj romaneta **Akrobati** (1878). Díky svým dílům je považován za zakladatele české sci-fi a jeho jméno je také spojeno s rozluštěním deníkových záznamů Karla Hynka Máchy, básníka spjatého nejvýrazněji s krajinou Českolipska, jak popisuje v díle **K. H. Mácha. Studie literární a povahopisná** (1886). Po Arbesovi je dnes paradoxně v České Lípě nazvána restaurace v Liberecké ulici, bývalý zámek, v němž se rozhodovalo o jeho vině. Žalář ležel nedaleko v Moskevské ulici, dnes zde sídlí praktická škola. V roce 1959 byla obě místa označena pamětními deskami. Po Arbesovi se v Č. Lípě dochoval nožik, kapesník a pero, uložené ve Vlastivědném muzeu.

„Na podzim r. 1873 octnul jsem se ve vězení v České Lípě. (...) Byl jsem ubytován v přízemních ‚appartementech‘ budovy krajského soudu poněkud těsně a nepohodlně, ale přece snesitelně. (...) Vmysliž se,

laskavý čtenáři, v moji situaci! Představ si, že nalézáš se v malém pokojíčku, v němž kromě obyčejné dřevěné pryčny, starého stolu, dvou židlí, umyvadla a železných, zvenku vytápěných kamínek není pranic než dubové zavřené dvěře, zamřížované okénko a drahocenné tvé já, o jehož pohodlí jest poněkud lakotně postaráno obyčejným slamníkem, dvěma erárními houněmi, dvěma tvými poduškami a jednou peřinou a k jehož poučení i kratochvíli povoleno úřadně asi padesát ‚cenzurovaných‘ knih, jeden úřední a jeden poloúřední časopis, pak dvě nebo tři brková péra, kalamář a několik archů obyčejného papíru. (...) Mysli si, že ležíš na pryčně naznak natažen a s rukama pod hlavou, že díváš se do stropu, kam jsi se byl už nesčíslněkrát po celé hodiny díval; ... a arci pak, možno-li jest diviti se, když člověk náhle s pryčny seskočí a počne prudce přecházeti: tři a půl kroku ode dveří k oknu a rovněž tolik kroků od okna ku dveřím; když zasedne po chvíli ku stolu, vezme papír a pero, aby něco psal, ale zanedlouho pero odhodí a vyskočí na stůl, odkud jedině jest možno zadívati se zamřížovaným okénkem v ztichlou noční krajinu...“

Další autoři již jsou německy píšící českolipští rodáci. Před 250 lety, 30. dubna 1771, se v Barvířské ulici narodil **Ludwig Hanisch**. Ve stejném domě (dnes

Každý měsíc zveřejníme nový výlet za zajímavými literárními osudy a památkami našeho kraje.

Informace a podklady ke každé vycházce včetně mapy s trasou výletu naleznete vždy na našich webových stránkách a sociálních sítích. Vydejte se s námi odkrýt literární stopy v našem kraji!

www.kvkli.cz

Literární putování

Libereckým krajem

duben
2021

Krajská
vědecká
knihovna
v Liberci

již neexistujícím) po celý svůj dlouhý život žil i zemřel 14. června 1861. Byl znalcem a pamětníkem českolipské minulosti, včetně dvou ničujících požárů v letech 1787 a 1820, kdy jeho dům a celá ulice byly v obou případech jakoby zázrakem ušetřeny. U svého otce se vyučil prýmkařem, živnost však příliš nevytáhla, a tak se začal zabývat také výrobou škrobu. K těmto činnostem si přivydělával i opravami deštníků, které nakonec i sám zhotovoval, a stal se také kostelníkem v kostele svaté Máří Magdaleny. Načerpanou životní moudrost Hanisch zužitkoval ve svých náboženských básních, ale psal též přírodní lyriku.

Mathias Richter se narodil 24. února 1781 v Záměcké ulici (dnes č. p. 47). Stal se punčochářem a hned po vyučení se vydal na vandr. Své zážitky volně zpracoval do svých pozdějších básní, ty se však do dneška nedochovaly. V rodném městě začal opět s punčochářskou živností, ve které se mu poměrně dařilo. V té době se zamiloval do ženy, jež byla o dvacet let starší než on a která přinesla do manželství i jisté věno, díky kterému mohl Richter svoji živnost rozšířit. Bohužel po požáru roku 1820 použil větší část našetřených peněz na obnovu zničeného domu rodičů. Když bylo Richterovi kolem 50 let, zhoršil se mu zrak, a aby si zajistil nejskromnější obživu, začal obcházet poutě a tržiště s tzv. kukátkem, stereoprohlížečkou obrázků. Richter si toto jednoduché zařízení sám sestrojil a postupně si pro toto zařízení začal sám malovat obrázky. K tomu prodával tištěné modlitby, jarmareční písně a obrázky. Nakonec však zcela oslepl a za bezesných nocí skládal básně, které ráno diktoval své neteři, která je zapisovala. Mathias Richter zemřel 3. července 1864 v domě č. p. 69, kde žil v nájmu.

V České Lípě se narodil i zemřel **Wenzel Heimrich** (13. září 1820 – 2. února 1905), městský sekretář a archivář. Často přednášel o dějinách České Lípy. Je autorem řady odborných děl a také několika básní

v almanachu *Spitzberg Album*. Almanach je pojmenován po českolipském domovském vrchu Špičák, k němuž se dostaneme cestou ke stružkám na „lidských příkopech“, o nichž píše Heimrich v básni. Jde o potoky v Malém a Velkém Lišším dole, nad prvním je pozůstatek tvrzi v Ladě a v druhém je tzv. Most mrtvých.

DVĚ STRUŽKY NA LADSKÝCH PŘÍKOPECH Wenzel Heimrich

*V dvou stružkách horský pramen v lesku
skví se tu v hávu křišťálovém.
Stékají z hory do rozbřesku,
v pastvinu krásnou jedním slovem.*

*V květnatém údolí zbožnost dlí,
jež k básněni jako stvořeně,
tam poutník odměněn, když umdlí,
občerství tělo své zmožené.*

*Jako horské perly zchladí ústa
a jejich šum poutníka svádí,
když parno za dne čím dál víc vzrůstá,
jak Foibos nebem vzhůru pádí.*

*Perly v potocích tančí v páru
v korytu svém jako v selance,
až poutník obraz zří, jak v jaru
vše živé dává se do tance.*

*Je mělký a úzký jeden tok,
nejistě z pramene vyvěrá
a stále mění svůj šum i skok,
tůně mu tmavnou jak zvečera.*

*Je jako člověk, jenž k poznání
a porozumění nemá síl,
na každém kroku řve a žvaní,
mysle, že nad Bohem zvítězil.*

Literární putování

Libereckým krajem

duben
2021

Krajská
vědecká
knihovna
v Liberci

*Má brázdu hlubší potok druhý,
těž v duetu, v němž chválu pje,
lod' křišťálová skrze luhy
po jeho hládi k ústí spje.*

*Tak žije člověk s klidnou duší,
z bouřlivých vln jej nejímá děs,
pranic klid jeho nevyruší
a jeho duch se do výšin vznes.*

Další českolipský rodák, **Franz Herold** (15. února 1854 – 12. srpna 1943, Vídeň), platil za jednoho z nejoslavovanějších německých básníků z Čech. Přírodě rodného kraje je věnována sbírka **Stimmen und Gestalten des Waldes** (Hlasy a podoby lesa). V jedné básni vzpomíná též na studia na gymnáziu v českolipském klášteře, které absolvovala celá řada dalších osobností, z autorů narozených v Č. Lípě např. **Cajetan Watzel** (4. srpna 1812 – 28. května 1885) či **Jakob Altschul** (14. února 1843 – 6. dubna 1940, Vídeň) a vyučoval zde např. rodák z nedalekých Častolovic **Ferdinand Emanuel Hölzel** (20. července 1831 – 20. prosince 1880, Praha).

Nesmírně zajímavé osudy měl další českolipský rodák, **Emil Hansel**, narozený 6. února 1864. Ten v roce 1889 zamířil do australského Sydney, odsud se vydal do Brisbane, kde pracoval v německých krajanských novinách a vystřídal zaměstnání zedníka, dělníka, komorníka nebo výrobce papírových sáčků. Na svých cestách poznal východní pobřeží Austrálie a pracoval na malých farmách německých osadníků a v cukrovaru, ve zlatých dolech či na postu vědeckého asistenta na zemědělském ústavu Nového Jižního Walesu. V roce 1900 se stal zástupcem německého výrobce v rakouské exportní a importní firmě a pracoval také na rakousko-uherském konzulátu. Nakonec se roku 1909 vrátil do vlasti a v roce 1912 napsal cestopis **Oben und Unten. 20 Jahre in Australien** (Nahoře

i dole. 20 let v Austrálii). V roce 1910 byl vyslán do Londýna a později přidělen ke generálnímu konzulátu Rakousko-Uherska v Montréalu. Po vypuknutí první světové války se přestěhoval do Clevelandu v USA. V roce 1917 byl diplomatický sbor z USA evakuován. V New Yorku tehdy zůstala Hanselova žena Nina. Hansel potom svoji diplomatickou dráhu završil na generálním konzulátu v Kolíně nad Rýnem. Po skončení války Hansel znovu odcestoval za svou ženou do New Yorku a živil se zde jako podomní prodejce a nechával si taktéž posílat z Československa penzi, o jejíž zvýšení si neváhal napsat ani do prezidentské kanceláře. Po smrti manželky se Hansel vrátil do Československa a žil jako penzista v Novém Boru, kde se také v roce 1936 znovu oženil. Zemřel před 80 lety 25. dubna 1941 v České Lípě.

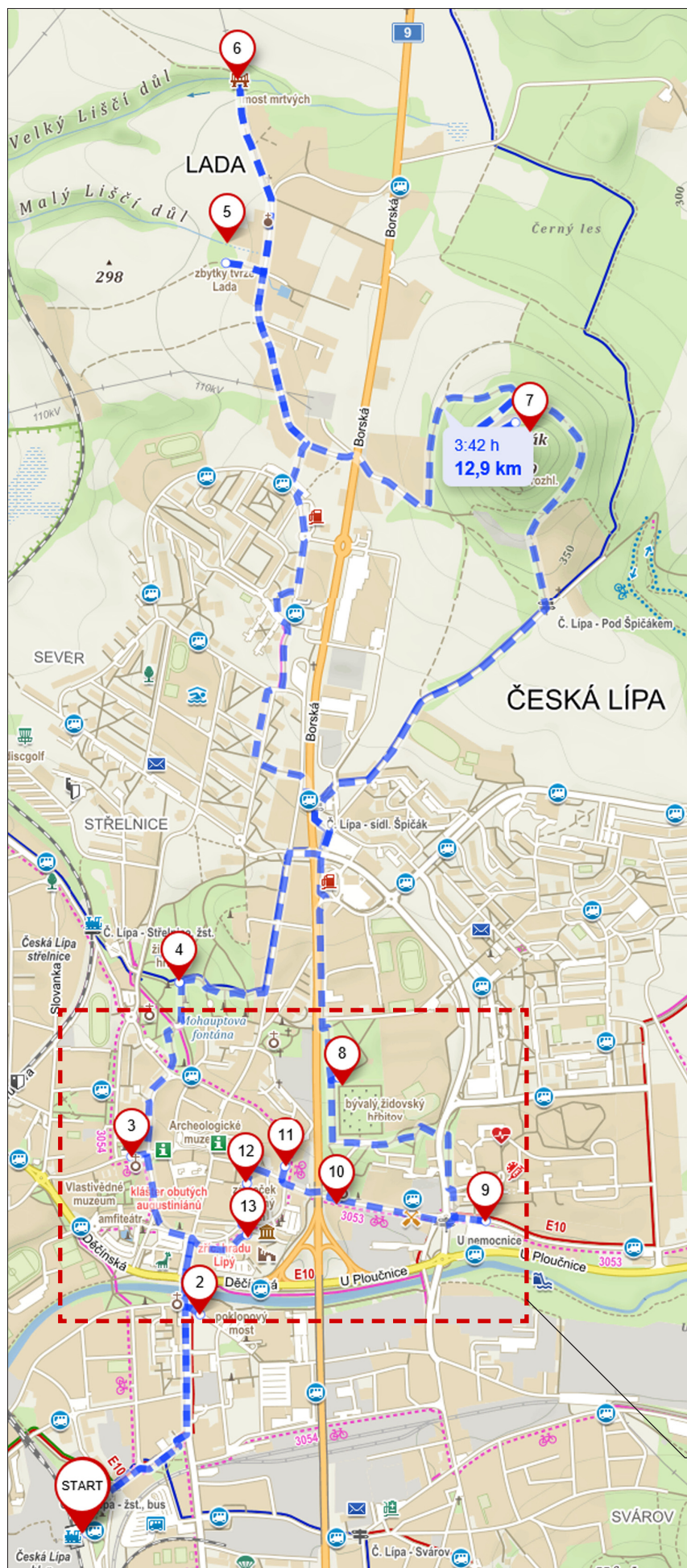
Asi nejvýznamnějším českolipským rodákem a německy píšícím autorem je **Hugo Salus** (3. srpna 1866 – 4. února 1929, Praha), ve své době velmi významný a oblíbený představitel německé pražské literatury židovského původu. Narodil se v dnešní Jiráskově ulici 636, v roce 1877 se rodina přestěhovala do Moskevské 20. Na pražské univerzitě dosáhl hodnosti doktora medicíny a v Praze si otevřel soukromou ordinaci ženského lékaře a dosáhl vynikajících úspěchů. Salus se stýkal s řadou významných umělců své doby, např. M. Brodem, J. Vrchlickým, který mu věnoval báseň a připsal jednu svou knihu, J. Kvapilem či M. Švabinským, který jej dokonce portrétoval. Největší proslulosti dosáhl jako básník, psal ale i prózu a drama. Ve sbírkách se objevují četné reminiscence na rodné severní Čechy, např. **Der Heimatstein und andere Erzählungen** (Kámen domoviny, uváděno též jako Kámen domova). Jeho dílo bylo též hojně překládáno a některá díla vyšla v češtině.

Marek Sekyra

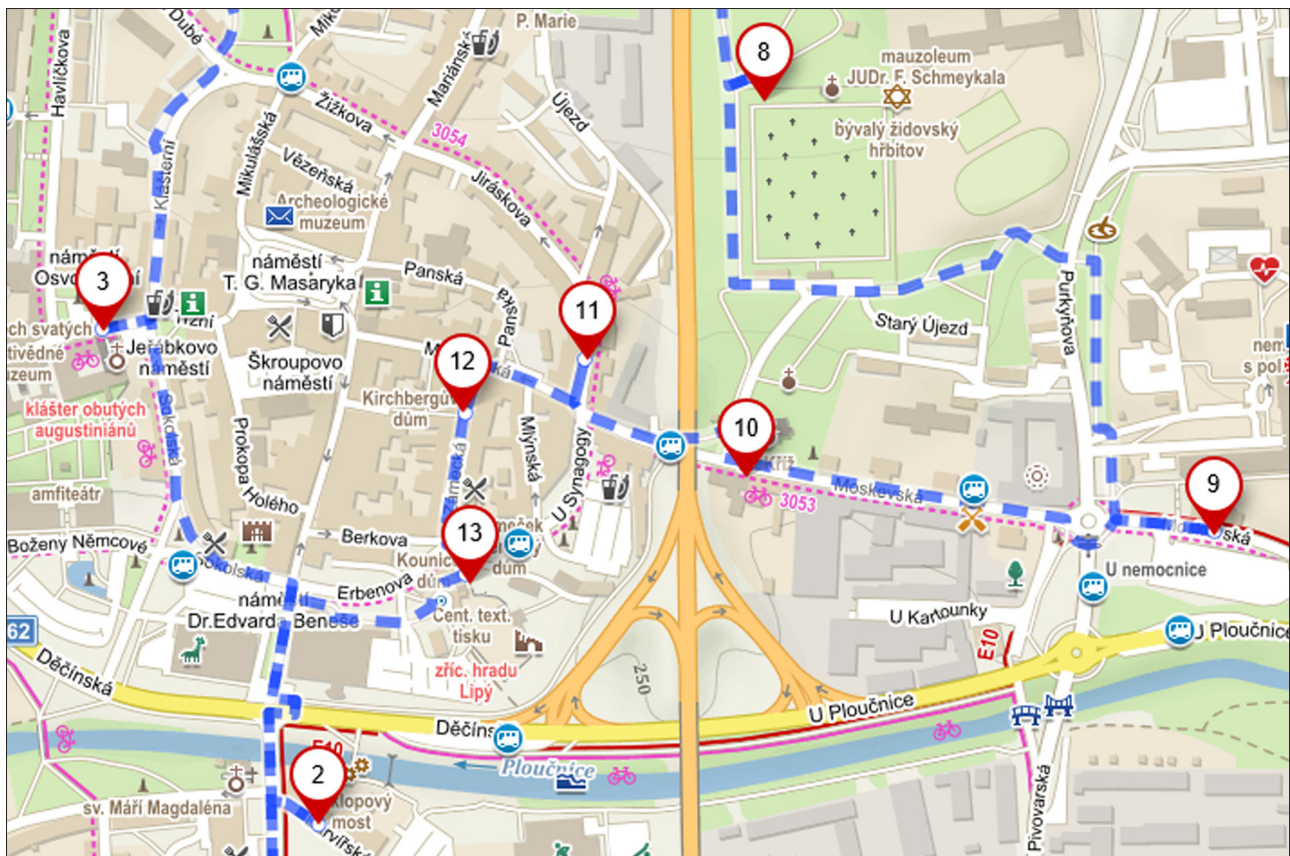
Výletní mapa

Start – nádraží Česká Lípa

- **2)** Barviřská ulice, rodiště Ludwiga Hanische
- **3)** klášter, na gymnáziu studoval Franz Herold, Cajetan Watzel a Jakob Altschul a vyučoval zde Ferdinand Emanuel Hölzel
- **4)** městský park
- **5) a 6)** bývalá tvrz a Most mrtvých nad stružkami v ladských příkopech z básně Wenzela Heimricha
- **7)** Špičák, po něm pojmenován básnický almanach Spitzberg Album
- **8)** hřbitov
- **9)** Liberecká ulice 61, restaurace Arbes, bývalý zámeček, v němž byl autor souzen
- **10)** Moskevská 40, bývalé vězení, pamětní deska Jakuba Arbesa
- **11)** Jiráskova 636 a Moskevská 20, rodný dům a bydliště Hugo Saluse
- **12)** Zámecká 47, rodný dům Mathiase Richtera
- **13)** zřícenina hradu Lipý a zámeček Červený dům

detail výřezu na další straně

NÁVRAT DOMŮ

Franz Herold

*Ty starý šedý kláštere, tvou chodbou halasnou
procházím váben mládí ozvěnou přejasnou,
kdy z kostela varhan hlas doléhal až sem,
zatímco v zahrádce pěnice zpívaly pod bezem.*

*Hled, tmavé piliře, postavy chlapců, jejich hlasy
a pod hnědým sukнем se vlní světlé vlasy,
s knihami pod paží míří ke svým hodinám –
i já bych spěchat měl, tím blondátým kloučkem jsem byl sám!*

*Ach ne, to jen slunce svým paprskem života
šálí mne, jak se mi před očima mihotá!
Ty žluté kadeře ustříhl čas, jsem jich prost,
s každou školní hodinou jen rostly pro věčnost.*

*A přec jak v tvé chodbě rozléhá se varhan zvuk,
po celý život ve mně zůstává vše z nauk,
ty starý šedý kláštere, přijmi mé díky,
a těž všichni, již zde duchem naplňují mladíky...*